

**Номи курс: Фаъолияти иқтисоди берунаи корхонаҳо дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон**

(Foreign economic activity of enterprises in the Republic of Tajikistan).

Week 14. Conditions and necessity for attracting foreign investment to the economy of Tajikistan

lecturer: Rustamzoda Fitrat Muzafar

**МАВЗЎИ 14. ШАРТУ ЗАРУРИЯТИ ҶАЛБИ САРМОЯҶОИ ХОРИҶА ДАР
ИҚТИСОДИЁТИ ТОҶИКИСТОН**

- 14.1. Мафҳум ва ҳамкориҳои сармоягузорӣ
- 14.2. Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сармоягузорӣ
- 14.3. Объект ва намудҳои фаъолияти сармоягузорӣ
- 14.4. Тарзҳои ҷалби сармоягузориҳои хориҷӣ

Мақсади лексия: мукамалсозии донишҳо оид ба мафҳум ва ҳамкориҳои сармоягузорӣ, аз барқунии махсусиятҳо ва имтиёзҳо ба сармоягузoron дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин пайдо кардани маълумот доир ба объект ва намудҳои сармоягузорӣ.

14.1. Мафҳум ва ҳамкориҳои сармоягузорӣ

Сармоягузорӣ – ин воситаҳои пулӣ, саҳмҳои бонкӣ, ҳисса (аъзоҳаққӣ), саҳмияҳо, дигар қоғазҳои қиматнок, технологияҳо, мошинҳо, таҷҳизот, иҷозатномаҳо (литсензияҳо), аз он ҷумла, тамғаҳои молӣ, кредитҳо, ҳар гуна амвол ё ҳуқуқи молумулкӣ, арзишҳои зеҳнӣ мебошад, ки ба объектҳои фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар намудҳои фаъолият бо мақсади ба даст овардани фоида (даромад) ва ноил гардидан ба самараи мусбӣи иҷтимоӣ саҳмгузорӣ мегардад.

Сармоягузорӣ – ин ҳама гуна шаклҳои ҳуқуқи молу мулкӣ (ба истиснои молу мулке, ки ба истифодабарии шахсӣ ва ё бо фаъолияти фурӯши мол бе коркарди он алоқаманд аст), бо шумули маблағ, қоғазҳои

қиматнок, таҷҳизоти истеҳсолию-технологӣ ва натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ, ки ба сармоягузор аз рӯи ҳуқуқи моликият мансубанд ва аз тарафи ӯ ба объектҳои фаъолияти сармоягузорӣ бо мақсади гирифтани фоида ва ё расидан ба натиҷаи дигари назарраси фойданок гузошта шудаанд.

Ҳамкориҳои сармоягузорӣ ин - муносибатҳои иқтисодии байналмилалиест, ки мақсади он тақсими самараноки захираҳо, ноилшавии давлатҳо ба натиҷаҳои баландтар аз ҳисоби истифодаи афзалиятҳои иштирок дар тақсими байналмилалии меҳнат мебошад.

Низоми байналхалқии асбориву молиявӣ – ин созишномаи байналмилалӣ, шакли ташкили муносибатҳои асбориву молиявӣ, ки мустақилона фаъолият мекунад ё ба ҳаракати молҳо, хизматрасониҳо ва омилҳои истеҳсолӣ хизмат мерасонад. Дар шароити муосир яке аз шаклҳои маъмул оид ба низоми байналхалқии асбориву молиявӣ ин созишнома ба шумор меравад, ки дар асоси он тамоми амалиётҳои анҷом дода мешаванд.

Субъектҳои иқтисодиёти ҷаҳон

- Иқтисодиёти миллӣ;
- Иттиҳодияҳои иқтисодии минтақавӣ;
- Корпоратсияҳои байналмилалӣ (трансмиллӣ);
- Созмонҳои байналмилалии иқтисодӣ.

Созмонҳои байналмилалии молиявӣ

- Хазиная Байналмилалии Асбор (ХБА) (сиёсати макроиқтисодӣ)
- Гурӯҳи бонки ҷаҳонӣ (сиёсати сохторӣ)
- Созмони Умумиҷаҳонии Савдо (сиёсати савдо)
- Системи Созмони Милали Муттаҳид - СММ (сиёсати иҷтимоӣ)
- Бонки Аврупоии Таҷдид ва тараққиёт
- Бонки Осиёии Рушд
- Бонки Исломии Рушд

Дар шароити муосир нақши созмону институтҳои байналмилалӣ дар баланд бардоштани иқтисодиёт муҳим арзёбӣ мегардад, зеро чунин созмону институтҳои байналмилалӣ бо доштани лоиҳаҳои бузург метавонанд ба

дилхоҳ мамлакат барои баланд бардоштани иқтисодиёт ваорид намудани технологияҳои нави муосир, омода намудани кадрҳои баландихтисос, таъсиси ҷойҳои навӣ корӣ ва ҷалби бештари сармоягузорӣ нақши муҳим гузоранд.

14.2. Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сармоягузорӣ

Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сармоягузорӣ ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз қонуни дар бораи сармоягузориҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, иборат мебошад.

Мақсади асосии қабулии қонуни мазкур пеш аз ҳама муҳаё намудани шароит барои ҷалби сармоягузорӣ ба ҳисоб меравад, ки тавонанд озодона ба ин ё он бахш сармоягузорӣ намоянд.

Қонун «Дар бораи сармоягузориҳо» муносибатҳои вобаста ба сармоягузорӣ, асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодии ғайбӣ, ҳавасмандгардонӣ ва дастгирии давлатии сармоягузориҳо бо роҳи пешниҳоди низоми ҳуқуқии одилона, баробар ва кафолати ҳимояи ҳуқуқи сармоягузориҳо дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим менамояд.

Мақсади қонуни мазкур ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷалб кардан ва самарабахш истифода бурдани захираҳои моддӣ ва молиявӣ, техника ва технологияи муосир, таҷрибаи идоракунӣ, таъмини шароити мусоид барои ғайбӣ сармоягузорӣ, инчунин шароити истифодаи озод, шаффофият, соҳибият ва ихтиёрдорию сармоягузорӣ, риояи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва таҷрибаи байналмилалӣ ҳамкорию сармоягузорӣ мебошад.

Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро вобаста ба созишномаи сармоягузорию ба татбиқи лоиҳаи сармоягузорию соҳаҳои аз лиҳози стратегӣ муҳим ва афзалиятноки иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон

равонакардашуда танзим намуда, ба ҳавасмандгардонӣ ва ҷалби сармоягузориҳо ба Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст.

* **созишномаи сармоягузорӣ** – созишномаи байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сармоягузор баимзорасонидашуда оид ба татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ;

* **сармоягузор** – шахси ҳуқуқие, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сармоягузорӣ менамояд.

* – лоиҳаи тичоратие, ки ҳаҷми назарраси сармоягузориро пешбинӣ намуда, дараҷаи баланди таваккалҳои молиявӣ, технологӣ, экологӣ ва дигарро дар бар мегирад ва барои рушди бахши муайяни иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии Тоҷикистон аз лиҳози стратегӣ муҳим мебошад.

Тибқи Конунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон имтиёзҳои сармоягузорӣ дар намудҳои зерин дода мешаванд:

- * имтиёзҳои андозӣ;
- * имтиёзҳои гумрукӣ;
- * додани грантҳои аслии давлатӣ.

Тибқи созишномаи сармоягузорӣ сармоягузор ҳуқуқ дорад натиҷаҳои фаъолияти сармоягузорию соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ намояд, инчунин ҳуқуқ дорад сармоягузорию такрорӣ ва фаъолияти тичоратию дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он амалӣ гардонад. Дар асоси созишномаи сармоягузорӣ, сармоягузор метавонад даромади худ ва ё қисми онро дар шакли маҳсулот, мол ва хизматрасонии дар бозор бадастоварда содирот намояд.

Мақсади дастгирии давлатии сармоягузорӣ фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ барои рушди иқтисодиёт ва ҳавасманд гардонидани сармоягузорӣ, бунёд намудани истеҳсолоти нав, таҷдиди истеҳсолоти амалкунанда бо истифода аз таҷҳизот ва технологияи муосир, нигоҳ доштан ва муҳайё намудани ҷойҳои нави корӣ, тандурустӣ, ҳифзи муҳити зист ва додани имтиёзҳо барои дастгирии соҳаи сармоягузорӣ мебошад.

Чараёни сармоягузорӣ.

Механизми якҷоясозии субъектҳое, ки маблағ пешниҳод мекунанд ва субъектҳое, ки ба он талабот доранд - чараёни сармоягузорӣ меноманд. Дар ин раванд он субъектҳое, ки сармоягузорӣ менамоянд, кӯшиш менамоянд, ки қисман ё тамоми саҳоми он корхона ё ташкилотро аз они худ намоянд ва фаъолияти онҳоро пурра таҳти назорати хеш қарор диҳанд.

Давлатҳои алоҳида, тавассути институтҳои онҳоро муаррифкунанда, ширкатҳо ва ташкилотҳои байналмилалӣ, инчунин шахсони воқеӣ метавонанд иштирокчиёни асосии чараёни сармоягузори байналмилалӣ бошанд. Ҳар як иштирокчӣ метавонад ҷониби талабот ё ҷониби пешниҳоди сармоя бошад.

14.3. Объект ва намудҳои фаъолияти сармоягузорӣ

Объектҳои фаъолияти сармоягузорӣ инҳо мебошанд:

- * молу мулки ғайриманкул;
- * коғазҳои қиматнок;
- * моликияти зеҳнӣ;
- * дигар объектҳое, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон

фаъолияти сармоягузориро дар онҳо манъ накардааст.

Намудҳои фаъолияти сармоягузорӣ:

➤ фаъолияти сармоягузори хусусие, ки онро шахрвандон, корхонаҳои ғайридавлатӣ, муассисаҳо, ташкилотҳо ва сохторҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардонанд;

➤ фаъолияти сармоягузори давлатие, ки онро мақомоти давлатӣ ва идорақунӣ, корхонаҳои давлатӣ, муассисаҳо ва ташкилотҳо аз ҳисоби фондҳои буҷетӣ ва ғайрибуҷетӣ, маблағҳои худӣ ва қарзӣ амалӣ мегардонанд;

➤ фаъолияти сармоягузори хориҷие, ки онро шахрвандони хориҷӣ, шахсони ҳуқуқӣ, давлатҳои хориҷӣ, муассисаҳои молиявии байналмилалӣ, инчунин шахсони бешаҳрванд амалӣ мегардонанд;

➤ фаъолияти сармоягузори муштарак, ки шахрвандон, шахсони ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои хориҷӣ амалӣ менамоянд.

Сармоягузориҳои воқеӣ. Дар алоқамандӣ аз самти истифодабарӣ инвеститсияҳо ба намудҳои воқеӣ (инвеститсия ба активҳои моливу моддӣ – замин, сохтмон, таҷҳизот) ва молиявӣ (дар намуди қайдҳои маблағ дар ҳисобҳои корхона ва шакли электронӣ). Чунин намуди сармоягузори метавонанд, дар оянда барои бунёди корхонаҳои нави замонавӣ саҳмгузор бошад, зеро дар оянда барои гирифтани фоида муфид ба ҳисоб меравад.

Сармоягузори мустақим – ин маблағгузориест, ки ҳуқуқи моликиятро доро мебошад, инчунин сармоягузор дар идоракунӣ иштирок ва таъсир ба стратегияи корпоратсияро дорад. Сармоягузориҳои мустақим эътироф мегарданд, вақте ки сармоягузор баъдан назоратии саҳмиро доро бошад.

Сармоягузориҳои мустақим бевосита аз ҷониби субъектҳои хоҷагидор ба қаролаҳои давлатӣ ҷалб карда мешаванд ва ба 2 гурӯҳ ҷудо мешаванд:

1) сармоягузориҳои трансконтиненталӣ ин бо дарназардошти иқтисодии бозор ва тавассути маҷмааи нави истеҳсоли ба бозори нави баровардани молҳои амалӣ карда мешавад;

2) сармоягузориҳои трансиллӣ – бо мақсади кам кардани хароҷоти ширкатҳои асосӣ (материнской компани) ба роҳ монда мешавад ва одатан молҳои ин корхонаҳо ба давлатҳои ҷаҳони сеюм бароварда мешаванд.

Инчунин, сармоягузориҳои ба кӯтоҳмуддат (то 1 сол), миёнамуҳлат (аз 1 то 5 сол) ва дарозмуддат (зиёда аз 5 сол) ҷудо мешаванд, ки аксари сармоягузориҳои метавонанд бештарашон дарозмуддат бошанд

14.4. Тарзҳои ҷалби сармояи беруна

Тарзҳои ҷалби сармояи беруна ба фаъолияти як ширкат, ташкилот ё давлат метавонанд гуногун бошанд ва вобаста ба мақсад ва самти фаъолият интихоб шаванд. Инҳо тарзҳои асосии ҷалби сармояи беруна оварда шудаанд:

- ✓ таъсиси корхонаҳои муштарак (аз ҷумла – бо роҳи фурӯши бастаи сахмияҳои корхонаҳои сахҳомӣ ба сармоягузoron);
- ✓ бақайдгирии корхонаҳое, ки пурра ба сармояи хориҷӣ мансубанд;
- ✓ ҷалби сармояи хориҷи дар асосҳои консессионӣ ва ё созишнома дар бораи тақсимои маҳсулот;
- ✓ таъсисдиҳии Минтақаҳои озоди иқтисодӣ (МОИ).

Ташкили корхонаҳои муштарак яке аз самтҳои ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ ба ҳисоб меравад.

Нишондодҳои асосии он:

- а) харчи бештар ҷалб намудани сармояи хориҷа дар соҳаҳои саноат;
- б) муайян намудани имкониятҳои байналхалқӣ;
- в) баҳисобгирии масъалаҳои рушди дурнамоии ташкилу фаъолияти корхонаҳои муштарак.

Таҳлили вазъи иқтисодии давлатҳои ба муносибатҳои бозорӣ гузаронда нишон дод, ки ин давлатҳо аломатҳои хос доранд:

- пайравии назараси ҳаҷми маҳсулот;
- вайроншавии алоқаҳои хоҷагидорӣ;
- пастравии сатҳи зиндагӣ – фарқияти даромаднокӣ дар байни аҳоли;
- шиддатнокии вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар ҷамъият.

Минтақаи озоди иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон – ин қитъаи алоҳидаи (маҳдуди) қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳудуди аниқ муқарраркардашуда, ки дар он барои фаъолияти соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ шароити имтиёзнокӣ иқтисодӣ ва низоми махсуси ҳуқуқӣ муҳайё карда шудааст.

Ҳоло дар Тоҷикистон 4 минтақаи озоди иқтисодӣ фаъолият доранд:

- **Минтақаи озоди иқтисодӣ «Суғд»** – вилояти Суғд
- **Минтақаи озоди иқтисодӣ «Данғара»** – вилояти Хатлон
- **Минтақаи озоди иқтисодӣ «Панҷ»** – вилояти Хатлон

- **Минтақаи озоди иқтисодӣ «Ишқошим»** – Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон

Ҳадафҳои асосии таъсиси МОИ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборатанд аз:

- Ҷалби сармояи хориҷӣ ва технологияҳои муосир
- Рушди соҳаҳои саноатӣ ва инфрасохтор
- Эҷоди ҷойҳои нави корӣ
- Таъмини рушди минтақаҳои камбизоат
- Баланд бардоштани иқтидори содиротии кишвар

Имтиёзҳои андозӣ ва гумрукӣ

Барои ҷалби сармоягузoron, дар МОИ Тоҷикистон як қатор

имтиёзҳои андозӣ ва гумрукӣ пешниҳод мешаванд:

- Озодии пурра аз пардохти бoҷҳои гумрукӣ ва андозҳо барои воридот ва содироти молҳо;
- Озодии пурра аз пардохти андозҳо, ба истиснои:
- Андози иҷтимоӣ;
- Андоз аз даромад;

Соҳаву имкониятҳои афзалиятнок

Дар МОИ Тоҷикистон, соҳаҳои афзалиятнок барои сармоягузорӣ ва

рушди истеҳсолот иборатанд аз:

- Саноати сабук (пӯшида, матоъ, хӯрокворӣ);
- Кимиё ва фармасевтӣ;
- Электроника ва таҷҳизоти саноатӣ;
- Энергетикаи барқии обӣ;
- Кишоварзӣ ва коркарди маҳсулоти кишоварзӣ;
- Туризм ва инфрасохтори марбут.

Шартҳои ворид шудан ба МОИ

- Барои ба қайд гирифтани субъект дар МОИ, соҳибкорон ва ширкатҳо бояд:
- Дар мақомоти марбута ба қайд гирифта шаванд;
- Барномаи тичоратии худро пешниҳод намоянд;

- Маблағи сармоягузории заруриро муайян кунанд;
- Шартнома бо маъмурияти МОИ имзо намоянд.

Маблағгузориҳо дар ташкили корхонаҳои муштарак

Маблағгузорӣ дар **ташкили корхонаҳои муштарак (joint ventures)** яке аз роҳҳои муассири ҷалби сармояи хориҷӣ ба иқтисодиёти миллӣ ва тақвияти ҳамкориҳои байналмилалӣ ба ҳисоб меравад.

Корхонаи муштарак — ин як ширкати навтаъсисест, ки аз ҷониби ду ё зиёда шарик (яктои онҳо метавонад сармоягузори хориҷӣ бошад) ташкил шуда, дар он ҷонибҳо дар сармоягузорӣ, фоида ва идоракунии саҳм мегиранд.

Сарчашмаҳои маблағгузорӣ:

Сармояи мустақими ширкатҳо

- Ҳар як шарик (масалан, ширкат ё шахси ҳуқуқӣ) ҳиссаи муайяни сармояро ворид мекунад: пулӣ, таҷҳизотӣ, амволи ғайриманқул, ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ва ғайра.
- Саҳмияҳо ё саҳмҳо вобаста ба ҳиссаи сармоя тақсим мешаванд.

Қарзҳо аз бонкҳо

- Корхона метавонад барои рушди фаъолият аз бонкҳои маҳаллӣ ё хориҷӣ қарз гирад.
- Қарзҳо метавонанд ба таври кафолатнок аз ҷониби яке аз шарикон дастгирӣ шаванд.

Грантҳо ва кӯмакҳои давлатӣ

- Ҳукуматҳо ва созмонҳои байналмилалӣ метавонанд барои лоиҳаҳои муштарак, махсусан дар бахши саноат, кишоварзӣ ва энергетика, грантҳо диҳанд.
- Масалан, барномаҳои рушди минтақаҳо, дастгирии соҳибкории занон, ё рушди технологияҳои сабз.

Омилҳои асосии ҷалби имкониятҳои хориҷи: иқтисодӣ, захираҳои табиӣ, захираҳои меҳнатӣ, технология ва хизматрасони ба ҳисоб меравад.

Омилҳои манфӣ дар саҳмгузорӣ:

- а) ҳолати ноустувори сиёсӣ (зиддиятҳои ташкилотҳои қонунгузор ва ҷорӣ кунанда, татбиқкунандагон, ҷангу ошубҳои дохилӣ);
- б) қонунгузориҳои номукамал – (аз тарафи ташкилотҳои дахлдор – пурра риоя накардани қонунҳо).

Хулоса Ҷалби сармояҳои хориҷӣ барои Тоҷикистон аҳамияти стратегӣ дорад, зеро он имконият фароҳам меорад, ки иқтисоди кишвар рушд ёбад, саноати ватанӣ мустаҳкам шавад ва сатҳи зиндагии мардум беҳтар гардад. Аз сабаби маҳдуд будани захираҳои дохилӣ ва ниёз ба таҷҳизот, технология ва таҷрибаи пешрафта, Тоҷикистон бояд робитаҳои сармоягузорию бо ширкатҳо ва давлатҳои хориҷӣ густариш диҳад.

Саволҳо барои мустаҳкамкунии мавзӯ:

1. Мафҳумҳои сармоягузорӣ ва ҳамкориҳои сармоягузорӣ чиро ифода мекунанд?
2. Кадом институтҳои байналмилалӣ молиявӣ арзи ҳастӣ доранд?
3. Сармоягузориҳои мустақим чи гуна сармоягузорӣ мебошанд?
4. Объектҳои фаъолияти сармоягузорӣ кадом объектҳо мебошанд?
5. Тибқи Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом имтиёзҳои сармоягузорӣ пешниҳод карда мешаванд?
6. Кадом тарзҳои ҷалби сармояи мустақим арзи ҳастӣ доранд?